

hostince bylo zachyceno při severní hranici staveniště. Mělo novověký charakter, pro jeho přesnější časové zařazení však nebyly získány další indicie.

Výzkum ověřil, že zachované archeologické terény poskytují možnost případného výzkumu novověké zástavby daného prostoru za účelem poznání její struktury a charakteru (Zůbek 2021).

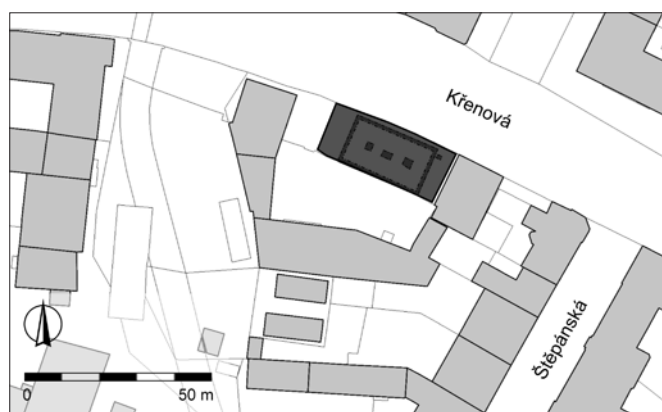
Literatura

Kuča, K. 2000: *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, Brno: Baset.

Procházka, R., Kolařík, V., Zůbek, A. 2013: Předměstí. In: L. Jan (red.): *Dějiny Brna 2. Středověké město*. Brno: Archiv města Brna, 568–600.

Vyskočil, A., Sviták Z. 2018: *Křenová – příběh brněnské ulice*. Brno: Archiv města Brna.

Zůbek, A. 2021: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě Novostavba prodejny Křenová, ul. Křenová, 602 00 Brno, parc. č. 54/1 a 54/2, k. ú. Trnitá*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202100588 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202100588>.

Obr. 28. Brno, ulice Křenová. Šedě vyznačena plocha staveniště a základové výkopy stavby. Archaia Brno z. ú.

Fig. 28. Brno, Křenová Street. The construction area and foundation trenches of the building are marked in grey. Archaia Brno.

Summary

An archaeological excavation carried out in 2021 in Křenová Street (Trnitá cadastral area, Brno-City District) yielded information on the basic composition of the contemporary and modern period layers (Fig. 28). The documented cultural strata were, at least in its upper part, the result of processes that took place in the courtyard of the Nový svět Inn, which was established in 1659. The masonry of the southern wall was recorded at the northern boundary of the construction site.

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město)

Ul. Lazaretní, parc. č. 1138/1, 1161/1.

Středověk, novověk. Město. Bez okolností. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.2030247N, 16.6332431E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbami „Brno, Lazaretní – oprava kanalizace“ a „Brno, Lazaretní – rekonstrukce vodovodu“ (obr. 29). Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A31/2020 a A66/2020), terénní část výzkumu se uskutečnila od května 2020 do března 2021.

Stavby zasáhly poměrně rozsáhlou oblast od nedalekého sousedství dnešního koryta Svitavy až po těleso železniční trati u vlakového nádraží v Židenicích (vzdálenost 440 m). Geomorfologicky jde o rovinaté území na levém břehu řeky, jejíž tok je dnes regulovaný. K úpravám koryta bylo pro opakující se hrozbu záplav přikročeno ve 40. letech 19. století a dokončeno bylo ve 20. letech 20. století. Původně zřejmě velká část dotčeného území náležela do inundační zóny. V historickém období tvořilo území do jisté míry ostrov, který od východu vymezoval tok mlýnské náhonu zvaného Svitavská strouha. Ten se odpojoval od Svitavy, procházel po západní hranici starých Židenic a u jezu při dnešní Pastrnkově ulici opět ústil do řeky. Pravděpodobně využil vedlejší říční rameno, jeho koryto bylo zasypano až ve 2. polovině 20. století.

V historickém období dominoval kraji zábrdovický premonstrátský klášter, založený na počátku 13. století. V roce 1784 byl zrušen a přeměněn na vojenskou nemocnici. V jeho východním sousedství se nacházela osada Židenice, která je spolehlivě potvrzena archivními prameny k roku 1235 (CDM II, 295–299, č. 262 – jmenován Bohuslav ze Židenic – *de Ziedenicz*). Středověkou vesnicí Zábrdovice je nejspíš nutné hledat v sousedství kláštera na pravém břehu řeky Svitavy. V případě osady zachycené na indikačních skicích z 19. století při jižní hranici kláštera se velice pravděpodobně jedná o zcela nové osazení místa z období novověku.

Archeologický výzkum přinesl informace o skladbě podloží. Zachycená souvrství byla tvořena fluvialními sedimenty a na ně dosedajícími uloženinami antropogenního původu. Podle charakteru bylo možné pozorovat ve složení fluvialních sedimentů základní dvě kategorie. První byla přítomna v západní části v úseku Lazaretní ulice vedoucího od Zábrdovické ulice ke vstupu do někdejšího areálu Zbrojovky. Druhá se nacházela ve východním sousedství první jmenované. Příčinu odlišnosti lze spatřovat v příslušné vzdálenosti od koryta Svitavy. Západní partie sledovaného území se nacházela v bezprostředním kontaktu s řekou. Šlo o aktivnější zónu, která byla tokem utvářena a ovlivňována silněji než vzdálenější oblast, která sice také náležela k inundaci řeky, její působení zde však již nebylo tak intenzivní a permanentní.

Na profilech ve výkopu podél západního průčelí Vojenské nemocnice bylo patrné poměrně výrazné zvrstvení fluvialních sedimentů. Vyskytovaly se vrstvy s podílem hrubozrnné složky a komponent antropogenního původu. Přítomny byly rovněž organické prvky, především dřevo. V řadě případů bylo těžké odhadnout původ uloženin. Velice pravděpodobně některé z nich vznikly v důsledku lidské činnosti, ta mohla rovněž výrazně pozměnit charakter některých náplavových vrstev. K přesnému určení geneze a interpretaci jednotlivých uloženin by jistě přispěl řádně vedený plošný archeologický výzkum minimálně v rozsahu dílčí sondy, konfrontovaný s výsledky analýz vzorků odebraných ze zkoumaných vrstev.

S výstavbou a budováním kláštera pravděpodobně souvisí některé z uloženin dokumentovaných na profilech před průčelím

kostela Nanebevzetí Panny Marie. Stratigraficky nejstarší vrstvy teoreticky mohou určovat stavební úroveň nejstarší fáze kláštera. V tomto směru lze výsledky výzkumu konfrontovat s poznatky archeologického výzkumu z roku 2003 ve výkopech statických sond při obvodových zdech kostela (Merta 2013; Merta et al. 2004; Merta, Zůbek 2003).

Na území, které bylo více vzdáleno od koryta řeky, nebylo zvrstvení fluvialních sedimentů tak výrazné, souvrství působilo jednotnějším dojmem. Dosažená spodní úroveň byla stejně jako v blízkosti stávajícího koryta řeky tvořena tmavou modrošedou vrstvou hlinitého písku. Následující souvrství bylo složeno z jemnozrnných sedimentů s dominantní složkou šedých písčitých či plastických hlín.

Z výrazných antropogenních situací byla jihozápadně od průčelí kostela dokumentována zděná studna. Nachází se mimo prostor osady, která byla založena v novověku při cestě v jižním sousedství kláštera a jejíž zástavbu zakreslují plány z 19. století. Studna na nich není vyznačena, je však možné, že zanesení její polohy nebylo pro jejich účely důležité. Studnu nezachycují ani první fotografie místa z přelomu 19. a 20. století. Otázkou je tedy její stáří. Nálezová situace vypovídala spíše pro novověký původ. Řešení by snad mohla přinést podrobná rešerše archivních pramenů.

Zdivo dokumentované ve vozovce před průčelím kostela lze zřejmě přisoudit ohradní zdi novověkého areálu kláštera.

Neobjasněna zůstala funkce struktury dokumentované v blízkosti severozápadního nároží Vojenské nemocnice. Mohlo by jít o zděnou odpadní jímku či šachtu nebo interiér (zhloubené?) části budovy. Charakter a nálezová situace svědčily pro novověký původ, výplň obsahovala keramiku z mladšího období novověku (od 2. poloviny 17. století). Objekt lze spojit se zástavbou hospodářského dvora kláštera.

V trase kanalizace podél severního průčelí nemocnice se podařilo odhalit několik zděných konstrukcí náležejících zřejmě třem stavbám. Dvě z nich je možné ztotožnit s budovami zakreslenými na plánech 19. a 20. století. Poslední na nich není zachycena a neznáme ji ani z běžně dostupných novověkých ikonografických pramenů. Její odhalení by snad mohla přinést hlubší rešerše archivního materiálu.

Dále na východ v mírném ohybu ulice byly odkryty konstrukce stavby, která stávala na náhonu, jenž vycházel z Židenicích ze Svitavské strouhy, směřoval ke klášteru a po takřka pravouhlém zalomení vedl podél jeho východní hranice směrem k řece. Budovu zachycují plány 19. a 20. století. Je možné uvažovat o druhu technické stavby, která ke svému provozu potřebovala vodní zdroj. Poprvé byla zachycena již archeologickým výzkumem při rekonstrukci teplovodu předcházející opravě kanalizace (Zůbek 2020; 2021a).

U křižovatky s ulicí Šámalova bylo zachyceno základové zdivo, mající zřejmě stejný průběh jako v těchto místech výše zmíněný náhon. Zdivo s ním jistým způsobem souviselo, nebo spíše náleželo nějaké blíže neurčené stavbě v jeho blízkosti.

Relikty poslední budovy známé z plánů 19. a 20. století byly zjištěny v západním sousedství budovy Lazaretní 1/7. Při východní hranici dotčeného prostoru se podařilo dokumentovat ještě jámu na hašení vápna. Pravděpodobně ji lze dát do souvislosti se stavební činností z mladšího období 19. či spíše až 20. století. Zaregistrovány zde byly také několikánásobné starší úpravy povrchu komunikace spojující Židenice se zábrdovickým klášterem. Datovat je můžeme pouze obecně do širšího období novověku až 20. století (Zůbek 2021b; 2021c).

Literatura

CDM II: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Tomus 2. Ab annis 1200–1240, A. Boček (ed.), Olomouc 1839.

Merta, D. 2013: Bývalý premonstrátský klášter v Brně Zábřdovicích (poznámky ke středověkým stavebním dějinám). *Forum urbes medii aevi* VII(1–2), 108–117.

Merta, D., Rybníček, M., Zůbek, A. 2004: Ke stavebnímu založení kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brně-Zábřdovicích. In: V. Hašek, R. Nekuda, M. Ruttkey (eds.): *Ve službách archeologie V. Sborník k sedmdesátinám RNDr. Emanuela Opravila, CSc.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Geodril Brno, Archeologický ústav SAV Nitra, 146–150.

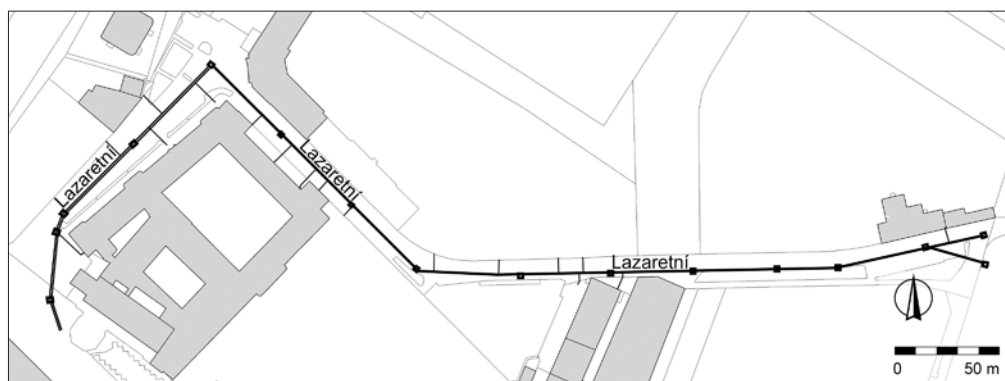
Merta, D., Zůbek, A. 2003: *Brno-Zábřdovice, kostel Nanebevzetí Panny Marie, statické sondy*. Rkp. nálezové zprávy, č.j. 2/03. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Zůbek, A. 2020: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Rekonstrukce SCZT pára × HV – oblast ul. Lazaretní a Stará osada“*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200447 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200447>.

Zůbek, A. 2021a: Brno (k. ú. Zábřdovice, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 62(2), 213–214.

Zůbek, A. 2021b: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Lazaretní – oprava kanalizace“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A31/2020. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Zůbek, A. 2021c: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Lazaretní – rekonstrukce vodovodu“*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200501 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200501>.

Obr. 29. Brno, ulice Lazaretní. Černě vyznačen průběh výkopu kanalizace, výkop vodovodu s ním byl paralelní ze severní a západní strany. Archaia Brno z. ú.

Fig. 29. Brno, Lazaretní Street. The course of the sewer trench is marked in black; the water pipeline trench ran parallel to it from the north and west sides. Archaia Brno.

Summary

An archaeological excavation in Lazaretní Street (Zábrdovice cadastral area, Brno–City District) carried out between 2020 and 2021 yielded information on the composition of the subsoil, which consists of fluvial sediments with overlying deposits of an anthropogenic origin. Most of the distinctive anthropogenic contexts consisted of the masonry structures of buildings dating from the modern period to the 20th century (Fig. 29).

Antonín Zůbek

Břeclav (okr. Břeclav)

„Lány“, parc. č. 4031/6.

Kultura s keramikou pražského typu (RS 1), 2. světová válka. Sídliště. Plošný odkryv. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Masarykova univerzita – Filozofická fakulta.

Lokalizace: S-JTSK: -581104,81, -1217540,26

V roce 2021 jsme v rámci projektu EXPRO realizovali sondážní, geofyzikální a odkryvné práce na polykulturní lokalitě Břeclav-Lány, ze které pochází žebro s runami (Macháček et al. 2021b) a soubor slovansko-avarských opaskových kování (Macháček et al. 2021a). Hlavním cílem výzkumu bylo ověření situace objektu O25, ze kterého žebro pochází, a jeho finalizace. Dalším cílem pak bylo zjištění sídlištní struktury západně od plochy zkoumané v roce 2017 a na východněji položené vyvýšenině, na které se podle sondáží z první výzkumné kampaně nenacházely stopy výraznější sídlištní aktivity.

Prospekční a sondážní práce se již v zimním a jarním období zaměřily na východní vyvýšeninu. V lesním prostředí se podařilo vyčistit a magnetometricky proměřit plochu 50 × 70 m. Výsledky nebyly ovšem uspokojivé vzhledem k silnému kovovému znečištění plochy pozůstatky oplocenek a komunistické železné opony. Proto jsme v dubnu provedli rovněž sondáž rýhováním, při které byly zjištěny v severní části nevýrazné zásahy do podloží naznačující možnou přítomnost hrobových jam. Jižní část sondované plochy potom vykazovala přítomnost sídlištních objektů ve sytých černou hlinitopísčitou výplní.

V letních měsících od 21. června do 30. července jsme realizovali plošné odkryvy v celkové plošné výměře 400 m². Nadložní vrstva byla ručně prosévána na sítěch, zahloubené objekty následně vybírány po umělých a přirozených vrstvách. Výzkumem v náročných podmínkách vzrostlého lesa s omezenou možností plošného odkryvu se podařilo zjistit, že na ploše G, která navazovala na výzkum z roku 2017, se nacházíme na okraji sídlištního areálu. V nadložní vrstvě jsme zachytili dvě kumulace kamenů s keramikou, ovšem bez vazby na zahloubené objekty. Prozkoumali jsme pouze dva objekty s výrazným zastoupením raně středověké keramiky a zbytek objektu 25, ze kterého pochází kost s runami. Ostatní zahloubené jámy byly plytké s malým počtem keramických fragmentů malé velikosti. Na ploše H ve východní části vyvýšeniny byly prozkoumány dvě menší plochy. Na jižnější byly zachyceny dvě recentní zahloubeniny, okopy pro ležící střelce. V jednom byla nalezena poškozená mosazná nábojnice. Na severní ploše byly prozkoumány kumulace pravěké keramiky a jeden zahloubený raně středověký objekt.

V roce 2021 se podařilo prozkoumat zbytek objektu O25, v němž byla nalezena kost s runami, a tři další objekty, které svým keramickým inventářem náležejí ke kultuře s keramikou pražského typu. Datování ostatních jam bude upřesněno po

zpracování nepočteného inventáře. Východněji položená vyvýšenina byla podle zjištěných informací osídlena od pravěku, ale ve zkoumané části jsou více zastoupeny aktivity spojené s obranou státní hranice a válečnými událostmi z jara roku 1945.

Výzkum byl podpořen projektem „The Formation of Multi-ethnic Complex Societies in Early Medieval Moravia. Collective Action Theory and Interdisciplinary Approach (GX21-17092X)“.

Literatura

Macháček, J., Eichert, S., Balcárková, A., Dresler, P. 2021a: Lány – ein Produktionsort gegossener Bronzen der Spätawarenzeit in der awarisch-slavischer Kontaktzone des unteren Thayats. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* LXXII(2), 365–416. DOI: 10.1556/072.2021.00014.

Macháček, J., Nedoma, R., Dresler, P., Schulz, I., Lagonik, E., Johnson, S. M., Kaňáková, L., Slámová, A., Llamas, B., Wegmann, D., Hofmanová, Z. 2021b: Runes from Lány (Czech Republic) – The oldest inscription among Slavs. A new standard for multidisciplinary analysis of runic bones. *Journal of Archaeological Science* 127, 105333. DOI: 0.1016/j.jas.2021.105333.

Summary

In 2021, an archaeological excavation was conducted at the multi-period site of Břeclav-Lány (Břeclav District). The remainder of the O25 pit, in which a bone with runes was previously found, was examined. Another three features were excavated and dated to the Prague-Type Pottery culture based on the ceramic material. The dating of other pits will be specified after processing the meagre archaeological material. According to the information obtained, the eastern elevated part has been inhabited since prehistory; however, the activities related to the 1945 events of the Second World War are represented more in the studied area.

Petr Dresler, Jiří Macháček, Michaela Prištková, Renáta Přichystalová

Břeclav (okr. Břeclav)

Pohansko; archeologické vykopávky Pohansko.

Středohradištní období (RS3). Hradiště. Sonda. Badatelský výzkum. Uložení nálezu: Masarykova univerzita – Filozofická fakulta.

Lokalizace: S-JTSK: -582382, -1214145

Systematický výzkum destrukce opevnění na Pohansku se v roce 2021 zaměřil na sondážní výzkum v místech předpokládané severní a západní brány. Kombinací geofyzikálních výzkumů, studií geomorfologie terénu a strukturami zjištěnými dříve plošnými výzkumy jsme vytypovali místa potenciálních bran. Vlastnímu výzkumu předcházela vrtná sondáž zaráženými pedologickými vrtáky, kterými byly zjištěny struktury obdobné těm, jež zachytil a dokumentoval B. Dostál při výzkumu východní brány na počátku 80. let 20. století (Dostál 1984; Dostál, Štelcl 1985; Štelcl, Dostál 1984). Na základě těchto informací byly na každém místě otevřeny sondy o rozměrech 2 × 10 m. Cílem výzkumu bylo zjistit situaci a stav zachování hrady, bran a jejich destrukce. Orientace a umístění sond bylo zvoleno tak, aby na ně bylo možné v budoucnosti navázat plošným výzkumem, který bude vzhledem k časové a finanční náročnosti záležitostí samostatného výzkumného projektu. Cílem také nebylo kompletní odstranění situací, ale pouze nezbytné zásahy, aby v budoucnosti bylo možné další situace propojit bez ztráty informačního potenciálu.